

הלכות הדף היומי

מסכת נדרים

תוכן

- א. נדרי אונסין הדירו חבירו שיאכל אצלו וחלה הוא או שחלה בנו או שעכבו נהר הרי אלו נדרי אונסין.....1
- ב. ההוא גברא דאתפס זכוותא בבי דינא ואמר אי לא אתינא עד תלתין יומין ליבטלון הני זכוותאי איתנים ולא אתא ... אנוס הוא ואנוס רחמנא פטריה.....4
- ג. מעכשיו אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש ומת בתוך שנים עשר חדש הרי זה גט..5
- ד. אי לא אתינא מכאן עד תלתין יומין ליהוי גיטא אתא ופסקיה מעברא אמר להו חזו דאתאי ... לא שמיה מתייא ... אונסא דמיגליא שאני.....6
- ה. ואסמכתא לא קניא.....8
- ו. מי שפרע מקצת חובו והשליש את שטרו ואמר אם אין נותן לו מכאן עד ל' יום תן לו שטרו הגיע זמן ולא נתן ... לא יתן.....11
- ז. והלכתא אסמכתא קניא והוא דלא אנים והוא דקנו מיניה בב"ד חשוב.....11
- ח. נודרין להרגין ולחרמין ולמוכסין.....13

דף כז:

א. נדרי אונסין הדירו חבירו שיאכל אצלו וחלה הוא או שחלה בנו או שעכבו נהר הרי אלו נדרי אונסין

נדרי אונסין התבאר לעיל דף כ: שאינם נדר ואינם צריכים אפילו התרת חכם.

נדרי אונסין¹ כיצד בין שהיה האנוס בשעת הנדר שאנסוהו לנדור, ובין שנדר ברצון אלא בשעת קיום הנדר היה אנוס, אינו נדר.

כגון ראובן שהזמין את שמעון והדירו אם לא יאכל עמו, והיו מזמינים אותו² גם כן במקום אחר, וחפץ לאכול יותר עם ראובן, ואמר לו הדירני מנכסך אם לא אוכל עמך כדי שלא יפצירו בי במקום אחר, או שהתארח הדיאר

¹ שו"ע ונו"כ רלב יב

² שהרי אם לא כן אינו אלא נדרי זירוזין כמבואר לעיל דף כד. ש"ך שם יט

הלכות הדף היומי

מסכת נדרים

את עצמו. וארעו אונס כגון שחלה שמעון או אשתו או בנו, ואינו יכול ללכת לאכול אצלו, או אונס אחר³, לא נאסר, וכל כיוצא בזה.

הטעם שנדרי אונסין פטורין, משום שמעיקרא לא היה בדעתו שיחול הנדר, ואין זה משום דברים שבלב שהרי מוכיח וידוע לכל.

כל שהוא אונס בשבועה, אף על פי שאמר על דעת רבים או על דעת המקום אינו כלום, שהרי מכל מקום אונס הוא.

ואונס שאי אפשר לסלקו⁴ אלא על ידי שישלם ממון רב יותר מהראוי למצב זה⁵, ואנו אומדים⁶ שלא היה רוצה להשבע או לידור אם היה יודע שיצטרך לשלם כך, או שהעניין מוכיח כן, הרי הוא גם כן אונס, שזה לא עלה על דעתו⁷. אך אם אין לנו אומדן כזה, יתן כל ממון שבעולם ולא יעבור על שבועתו, אלא יתיר שבועתו שמקום שאפשר⁸.

ולפיכך במקרה הנזכר שהדירו חבירו שיאכל אצלו, אפילו רק עיכבו נהר כגון שהיתה מעבורת ונשברה, ואף שיכול לשכור ספינה בדמים מרובים ולעבור, או שנשבר רכבו, אף שיכל לשכור רכב או מונית בדמים מרובים, אינו מחוייב בכך שעל דעת כן לא נדר⁹.

וכן אם צוה עליו השר שלא לקיים שבועתו ונדרו, אפילו לא צוה רק בקנס ממון, נקרא אונס. אולם אם בקל יוכל להשתדל, אינו נקרא אונס.

אולם אונס שכית¹⁰ אינו מוגדר כאונס¹¹, ודבר זה צריך אומדן הדעת מה מוגדר שכית, ומה מוגדר לא שכית. אולם אם התנה בשעת הנדר והשבועה, בתנאי שלא יהיה אונס אז פטור אפילו באונס שכית.

³ כגון שגדל הנהר ממי שלגים דאונסא דלא שכית הוא דאי הוה דבר מצוי ה"ל לאסוקי אדעתיה ולא תנוי ואם לא התנה ה"ל בכלל הנדר. ש"ך ב

⁴ ואם בשעת שבועה אנסו הפסד ממון זה ענין אחר, אפליגי ביה, למוהרש"ך חלק ב' סימן קצ"ז אין האונס פוטרו, ולרש"ד"ם י"ד סימן ק"ט [הראשון] אינו שבועה, ועיין תשובות זרע אברהם סימן ט' ביו"ד ד"ה ולעיקר, דמחלק באונס ממון שאחר כך בין אם הוא בעיקרו של נדר או לא, גליון מהרש"א שם ח וכמה הוא הרבה זה תלוי לפי ראות עיני המורה לפי ערך האיש ומצבו.

⁵ ולכן אף על פי שלא התנה בשעת הנדר שאם יהיה אונס שיפטר מ"מ פטור דאמרינן דאדעתא דהכי לא נדר. ש"ך כא.

⁶ ובזה מיושב מה שהקשה הב"ח ממה שכתב רמ"א בא"ח סימן תרנ"ו שעל מצות לא תעשה יתן כל ממון קודם שיעבור ולא קשה מידי דהכא לא עבר כלל דאמרינן דעל דעת זה לא נשבע כלל שיבזבז ממון הרבה והרי חלה בנו דהועיל כאן וזה ודאי דלא מועיל לבטל שום לא תעשה בשביל חלה בנו. ט"ז שם יז ש"ך כג

⁸ ש"ך שם

⁹ ערוך השולחן שם סעיף לא

¹⁰ ונראה דה"ה באונס דשכית ולא שכית הוי אונס לענין נדרים וכן הוא (בתשובת הרשב"א סי' תשע"א) כבממון שנתבאר בח"מ סימן נ"ד. ש"ך ב

¹¹ כגון אם אירע לו תקר בגלגל הרכב מסתבר דחשיב שכית, או אלי אפשר דחשיב שכית ולא שכית, וצ"ע.

הלכות הדף היומי

מסכת נדרים

מי שקבע זמן לפרוע לחבירו לזמן פלוני ואם לא יפרענו אז יאסר בבשר ויין וירד מנכסיו קודם הזמן, פטור משבועתו¹².

נשבע או נדר לעשות דבר ביום פלוני כגון שנשבע לשלם, וכשהגיע הזמן אין לו לשלם פטור משבועתו, ואם יכול לקיימה אחר כך דינו כאילו עבר על שבועתו במזיד.

ואם כשהגיע הזמן לפרוע הכריח המלך או השר למלוה להרחיב הזמן ללוה או שפטרו לגמרי, השבועה קיימת, ולכולי עלמא צריך לפרוע אחר כך.

ציבור שעשו תקנה על משך שנים, וקבעו זמן מתי שתתחיל התקנה, כגון קהל שעשו חרם על חמש שנים, וקבעו זמן לכשיתחיל החרם, ובאותו הזמן היו אנוסים או שוגגים ולא התחילו לקיים הנדר, אינו בטל משום זה, וצריכין לקיימו אחר כך.

מי שנשבע או נדר לעשות דבר תוך שנה או ביום פלוני, יש לו לעשותו מיד, או בשחרית כשיגיע אותו היום, שזריזין מקדימין למצות, ושמא ישכח אחר כך ולא יעשנו ויעבור על נדרו ושבועתו.

ואם לא עשהו מיד שאמר עדיין יש לי פנאי לעשותו, ואחר כך שכח או נאנס ולא עשאו, יש אומרים¹³ שנקרא אונס, ויש אומרים שפושע הוא ולא אונס שהיה לו לעשותו מיד או בשחרית. והעיקר כדיעה ראשונה¹⁴.

כשאונסים אדם על השבועה והנדר, אין בשבועתו ונדרו כלום, ולא רק באונס הגוף אלא אפילו אונס ממון נקרא אונס.

וכלל גדול הוא שאונס איננו אלא שאם לא היה נשבע או נודר היה מגיע לו רעה בגופו או בממונו או בפרנסתו¹⁵, אבל אם לא היה מגיע לו טובה או ריוח, ונשבע מרצונו הטוב כדי שיהא לו טובה מכך, ונאנס שלא יוכל לקיים שבועתו, אינו נקר אונס בשבועה, שמי הכריחו לעשות שבועה זו מתחלה, יניח הטובה ולא ישבע. ואפילו מסר מודעא על כך

כיצד, כגון ראובן שנשבע לאביו שלא ישא אשה בלי רשותו, וקודם שנשבע מסר מודעא בפני עדים לבטל שבועתו, באומרו שהיה ירא פן לא ירצה אביו ללכת בעבורו למקום פלוני אם ימאן מלישבע לו על דבר זה, אין כח במודעא זו לבטל השבועה, שאינו נחשב אונס, כיון שאינו עושה לו דבר רע אם לא ישבע אלא שנמנע מלהטיב לו.

וכן להיפך אם בלא השבועה לא היה מגיע לו טובה, וע"י השבועה הגיע לו הטובה, כגון שישב בבית האסורים והבטיחוהו להוציא בתנאי שישב, מחוייב לקיים שבועתו

¹² מהר"מ גלאנטי סימן פ"ט, מובא בש"ך כב

¹³ וכן הכריע המ"ז יט על פי המחבר קח ועיי"ש במג"א יא

¹⁴ ערוך השולחן שם סעיף לד

¹⁵ ואם הפחידו יש אומרים דלאו כלום הוא, הגהת שו"ע חו"מ סימן ר"ה סעיף ז

הלכות הדף היומי

מסכת נדרים

ואף על גב שאנוס הוא ע"י הטובה שהגיע לו ע"י שבועתו אין זה אנוס שהעדר טובה אינו נקרא אנוס¹⁶.

נאמן אדם לומר ששבועתו זו לעצמו היתה באנוס או על תנאי כך וכך, שכל אדם בחזקת כשרות הוא עומד ואינו נחשד שישקר בשבועתו. והני מילי קודם שעבר על שבועתו, אבל אם כבר עבר אינו נאמן לפטור עצמו מעונש או ממלקות דלאו כל כמיניה, דאם כן לאו דמלקות בשבועה למה לי כל אחד יפטור עצמו.

וכן מי שהודה ברבים או כתב עליו והודה בו שנשבע ואומר אחר כך שלא נשבע, ונותן טעם ואמתלא למה אמר שנשבע, נאמן, וכל שכן אם האמת הוא שלא נשבע אלא שכן הודה בשטר שנשבע, ולא נשבע, שאין עליו איסור שבועה משום הודאתו.

נשבע¹⁷ לחבירו כגון בשטר חוב וכדומה אינו נאמן לומר שהוא אנוס שהרי אנוס לא שכיח ועוד שלעולם כל אחד יאמר אנוס הייתי, אולם אם ידענו באנוסו נאמן לומר שמשום כך נשבע, אבל אם לא הכרנו באנוסו כלל אין נאמן בנשבע לחבירו לומר אנוס הייתי וכשיש רגלים לדבר נאמן.

ב. ההוא גברא דאתפס זכוותא בני דינא ואמר אי לא אתינא עד תלתין יומין ליבטלון הני זכוותאי איתנים ולא אתא ... אנוס הוא ואנוס רחמנא פטריה

מי שקנו¹⁸ מידו שאם לא יבא ליום פלוני וישבע, יהיה חבירו נאמן בטענותיו ויטול כל מה שטען בלא שבועה ומתפס בב"ד המעות¹⁹, או שאם לא יבא ביום פלוני וישבע ויטול אבד זכותו ואין לו כלום ויפטור חבירו²⁰, ועבר היום ולא בא, נתקיימו התנאים ואבד זכותו מיד, גם אם הוא טוען תן לי עוד זמן לשבועה אין נותנין לו זמן יותר אולם לתשלומין נותנים לו זמן²¹.

¹⁶ ערוך השולחן שם סעיף לה

¹⁷ ש"ך שם כה

¹⁸ שו"ע ונו"כ חו"מ כא

¹⁹ ויותר נראה דחבירו תבעו בשטר שדינו לישבע וליטול, רק הוא יש בידו שובר ויש בו פקפוק עד שב"ד פסקו לו שיהיה נשבע ששוברו נכון הוא, והתפס שוברו שאם לא יבא לזמן מוגבל שיפסיד שוברו ויטול הוא כדין נשבע ונוטל בשטרו. אורים שם סוהסי

²⁰ וזו אין צ"ל זו קתני, דאם יכול להתנות ליתן לחבירו, מכ"ש דיכול להתנות שאם לא יבא שיפטור חבירו. או דלכך חלקו השו"ע בשני בבות משום דברישא בעי קנין בב"ד חשוב משא"כ באידך בבא. אורים שם מהסמ"ע ²¹ ש"ך שם א

הלכות הדף היומי

מסכת נדרים

ואם הביא ראיה שהיה אנוס²² באותו היום אפילו אם לא היה אנוס עד היום²³, הרי זה פטור מקנין זה²⁴, וישבע עוד כשיתבענו חבירו כמו שהיה מקודם, הן לשבועה וליטול והן לשבועה ולפטור חד דינא אית ליה בלי הברל²⁵. אולם אם אינו מביא ראיה אפילו הוא מוחזק הממון הוא בחזקת אינו אנוס עד שיברר אונסו²⁶.

והוא שקנו מידו בב"ד חשוב, אבל לא קנו בבית דין חשוב לא שהרי זה אסמכתא, כמו שיבאר להלן²⁷ עמוד ב' בעזה"ת.

אם אחד מתחייב עצמו לחבירו מנה אם ילך חבירו למקום פלוני, ונאנס חבירו ולא הלך, מכל מקום פטור המתחייב, כי אונסא רחמנא פטריה אמרינן אבל אונסא רחמנא חייביה²⁸ לא אמרינן²⁹.

ג. מעכשיו אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש ומת בתוך שנים עשר חדש הרי זה גט

²² עיין ש"ך סימן נ"ה א דווקא אונס דלא שכיח קצת אבל אם הוא שכיח הרבה הו"ל להתנות ואונס ממון מקרי ג"כ אונס לגבי הא. ועיין בע"מ [סק"א] שאם הוא בעצמו הביא עליו האונס שסיבב לזה שיבוא לידי אונס לא מקרי אונס, ומ"מ לגבי איסורין שסיבב עצמו שיאנסוהו לעבור ובאם לאו יתנוגהו נהי דאונס לא מקרי מ"מ אין עליו חיוב כלל בדיני אדם ולא נפסל לעדות ולשבועה, דחולי דחוייה הוא אצל איסורין ואין זה מטעם אונס. מיהו בהנך ג' עבירות דדינן יהרג ואל יעבור ומ"מ אם עבר לא נפסל לעדות בזה לאו משום וחי בהם אלא משום אונס וכשסיבב לעצמו האונס דלא מקרי אונס נפסל לעדות ולשבועה. ומ"מ גם בשאר איסורין וודאי אסור מדאורייתא שסיבב עצמו האונס ושיצטרך לעבור על דברי תורה. והא דמבאר בא"ח הלכות שבת דרשאי לילך בשיירא ג' ימים קודם שבת הגם שאז יצטרך לחלל שבת, היינו דהתם עבר מקמי דמטי זמן חיוב שביתה, ועוד התם החלול אינו ברצונו אבל לא שיעשה סיבה לעבור רצון קונו. ישועות ישראל חוקת המשפט א

²³ שכך נקטו הפוסקים כמבאר לעיל שאינו נקרא פושע אפילו אם אונסו לא היה אלא ביום האחרון אורים שם ג. ואע"ג ששם משום חומרא דשבוע פסקו כן כל שכן כאן שאין דין זריזין מקדימין וכו'. אורים שם ג.
²⁴ כאילו לא קנה קנין מעולם, ואפילו עבר האונס ולא בא תיכף, יכול לבוא כשירצה וישבע כאילו לא נעשה קנין מעולם. סמ"ע שם ד.

²⁵ ש"ך ד אורים ה

²⁶ אורים שם ג

²⁷ שבבא שניה דהיה לו לישבע וליטול, דהתנו שאם לא יבא בזמן פלוני שיפטור חבירו, דעת הסמ"ע אפילו קנין בב"ד חשוב אין צריך, ולכך כתב הרמ"א בהג"ה סתם כשקנו מידו, אבל גם בה דעת רבינו ב"י בס"י ר"ז (שם) ע"ש דף ר"ג דפוס ברלין דבעי קנין בב"ד חשוב, רק לא בעינן התפסת זכות כיון שחלה תפוס, ע"ש.

²⁸ אם הזמן אינו תלוי בעיקר הדבר, כגון בקשרי שידוכין שקבעו זמן לנשואין ועברו הזמן באונס, לא נתבטלו השידוכין, אבל אם תלו זמן הנשואין בתנאי גמור על השידוכין, אף שנתבטל הזמן באונס נתבטלו גם השידוכין. ש"ך שם ג

²⁹ ש"ך שם

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLl17K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדרה היומי

מסכת נדרים

כבר התבאר במסכת כתובות דף ב: שהבעל שנתן לאשתו גט³⁰ ואמר לה הרי זה גיטיך מעכשיו, אם לא באתי מכאן עד שנים עשר חודש, הרי זה גט, ואף על גב שחל למפרע משעת נתינת הגט כשלא יבא, שהרי אמר "מעכשיו" אם מת בתוך י"ב חדש ויש לה יבם, לא תינשא לשוק לכתחלה עד סוף שנים עשר חדש, ואם באה לינשא תוך י"ב חדש צריכה חליצה ולא מדינא, שהרי היא מגורשת ודאי, שכיון שמת הרי ודאי לא יבא, מכל מקום גזרינן שלא תינשא, מת אטו לא מת³¹, מיהו אם נשאת לא תצא.

דף כז:

**ד. אי לא אתינא מכאן עד תלתין יומין ליהוי גיטא אתא
ופסקיה מעברא אמר להו חזו דאתאי ... לא שמיה מתייא
... אונסא דמיגליא שאני**

כבר התבאר במסכת כתובות דף ב: ג: שהמגרש³² את אשתו על תנאי הרי זה כשאר כל מעשה שנעשה על תנאי, שאין המעשה מתקיים אלא אם כן יתקיים התנאי, ואם נתקיים התנאי הרי זו מגורשת ואם לא נתקיים התנאי הרי אין כאן גט כלל, וכשם שקיום הגט תלוי בתנאי שתולה באשה, כן הדין בתנאי שמתנה על עצמו שאם יתקיים התנאי יתקיים הגט ואם לאו לא יתקיים.

כיצד, אמר לה הרי זה גיטך אם לא אבא בתוך שלשים יום, או שאמר על מנת שלא אבא בתוך שלשים יום, אם בא בתוך שלשים יום נתבטל הגט, לא בא נתקיים הגט למפרע.

³⁰ שו"ע ונו"כ שם קמ"ד ג

³¹ כי אין העולם יודעין שמת ויתמחו על שמתירין להינשא אבל אחר י"ב חדש הכל יודעין שנתקיים התנאי. ט"ז שם ז. והרמב"ם למד מכאן כל זמן שלא נתבטל התנאי בפועל צריכה חליצה כמ"ש בס' קמ"ג בתנאי אם תתן לי ולא קבע זמן וי"ל גם להרמב"ם אם נשאת לא תצא אלא ממ"ש הטור בס' קמ"ג סעיף י"ב שם בדין הנ"ל בשם הרמב"ם דס"ל דהיא ספק מגורשת משמע אם נשאת תצא וכן י"ל להטעם שכתב הר"ן דבעי' זו דהא לא חייש אלא לגרש דוקא אחר יב"ח נראה אם נשאת תצא דהוי ספק א"ד משא"כ למעם שכתבו תוס' והרא"ש משום גזירה דרבנן מת אטו לא מת מ"ה לא תצא. ב"ש שם ה

³² שו"ע ונו"כ קמ"ד א

הלכות הדרף היומי

מסכת נדרים

ועל אף שטענת אונס³³ בכל התורה כולה היא טענה מועילה מ"מ גבי גט אמרו חז"ל שאין אונס בגיטין כלומר שלא תועיל טענת אונס לבטל הגט, והרי זה גט. משום תקנות צנועות³⁴ ותקנת פרוצות³⁵. לפיכך בהתנה כנוכר על פי שהיה בדרך לבא ונאנס ולא היה יכול לבא, כגון שחלה או שעכבו נהר ולא בא עד לאחר שלשים יום, הרי זה גט, ואין שומעין לטענת אונס שלו אפילו עומד וצוח ראו שאני אנוס, בכל זאת הרי זה גט.

ואל תתמה לומר כיון שהגט בטל מן התורה בכח טענת האונס, היאך יתירו חכמים אשת איש, לעלמא משום תקנת נשים פרוצות או צנועות. יש כח ביד חכמים לעקור הקידושין, דכל המקדש אדעתא דרבנן מקדש³⁶, וכאן הפקיעו חכמים את קידושיו, כשיבא גט כזה אחרי כן³⁷, כיון שלא התנה בפירוש לומר חוץ מאם יקראנו אונס.

אולם דין זה שאין אונס בגיטין אינו אלא באונסים כמו אלו כגון חולי ועכבו נהר³⁸ וכדומה שהם קצת שכיחים, שהיה לו להעלות על דעתו ולהכניסם לתוך התנאי ולהתנות, וכיון שלא התנה אין טענתו אנוס אני, טענה, אבל אונס שאינו שכיח כלל, בין אונס בידי אדם בין אונס שבידי שמים³⁹, כגון אכלו ארי או הכישו נחש או נפל הבית עליו, הרי זה לא העלה על דעתו להתנות עליו, ומבטל הגט. ואם מת היא זקוקה ליבם.

³³ ב"ש שם א

³⁴ תקנת צנועות שאם באמת התקיים התנאי שלא בא, היא תחשוש שאנוס היה וגיטה בטל, ותפחד להנשא ותשב ענוה. ומשום פרוצות משום שבמקרה שלא בא מחמת האונס ונעמידהו על דין תורה אם כן הגט בטל, והיא תאמר שלא היה אנוס ותלך ותנשא, ונמצא גט בטל ובניה ממזרים.

³⁵ ואפילו אם יש רק תקנת אחת מהם כגון במוסרו ליד שליח ומתנה אם לא באתי תן גט זה לאשתו ונאנס דטעמא דצנועות ודאי שייך אבל טעם פרוצות י"ל דלא שייך דמה תאמר זמנין דשמעה וכו' דהא אין הגט בידה ומזה"ל לחשוד השליח בהכי, בכל זאת אין אונס בגיטין. ב"מ שם

³⁶ בב"ש כתב רק הטעם שאפקיענהו ולא כתב מכח זה שלא התנה ועיין בס' פני יהושע למס' כתובות סי' ג' שכ' דקשה על זה דא"כ ישתנה הדין במי שכנס את יבמתו וגירשה בענין זה דאם לא באתי ואירעו אונס או שביטל הגט שלא בפני השליח דהכא לא שייך האי טעמא דשוויא לבעילתו בעילת זנות דסוף סוף ביאת זנות נמי קונה ביבמה ודוחק לומר דאח"נ דבכונס יבמתו לא שייכי הני דיני וליכא למימר דבכונס יבמתו וגירשה כה"ג אפקעינהו רבנן נמי לקידושי קמאי של אחיו המת ושוויא בעילת זנות וממילא נפקע זיקת היבם והוי בעילת היבם נמי ב"ז דזה אינו דלא שייך לומר אפקעינהו לקידושין אלא במי שעשה שלא כהוגן ועוד דאין שום סברא לומר דאפקעינהו לקידושי קמא דהא נפיק חורבא מיניה בדאיכא צרה וניסת לשוק ע"י יבום דהך. עוד הקשה שם על ענין זה דאפקעינהו לקדושין דא"כ לפ"ז תופסין לו קדושין באחותה ומצאתי בחידושי הרא"ה ז"ל דאח"נ דתופסין מדאורי"י ויש לתמוה שלא נזכר זה בפוסקים

³⁷ בפני" שם כתב גדר בזה דעיקר תקנת חכמים ה' בכל מגרשי על תנאי שיגרש אדעתא דרבנן וזולתם לא יועיל לו טענת אונס ואדעתא דהכי מגרשי ובוה אין צורך לאפקועי קדושין אלא שאם יערער עדיין ויאמר שלא גירש אדעתא דרבנן וירצה לבטל הגט מחמת אונס בזה הפקיעו הקדושין ושוויא בעילתו בעיל זנות כיון שעבר על תקנת חכמים ולא גירש על דעתם ומאחר שתיקנו כן מסתמא לא יערער עוד ויעשה בעילתו בעילת זנות ולא חיישינן להכי ואף אם ערער לא משנחנין ב' ואין ערערו כלום ע"ש היטב

³⁸ ועיין ט"ז ד שדוקא ברגיל קצת שהנהר מעכב כגון שקורה לעתים נדירות שעולה על גדותיו אך אם אינו שכיח כלל נחשב אונס גמור כדמוכח בחו"מ סי' רכה

³⁹ ב"ש שפ ב

הלכות הדף היומי

מסכת נדרים

ואפילו אם התנה בפירוש ואמר אפילו אם יהיה אונס יהיה זה גט. אם אירע אונס שאינו שכיח כלל כנ"ל אינו גט כיון שלא העלה על דעתו בעת תנאו אונס כזה⁴⁰.

ואם נלקח בשבי הרי זה אונס שכיח קצת, ואינו מבטל את הגט⁴¹. וי"א⁴² שדינו כאונס שכיח ואינו מבטל הגט.

אולם אם התנה את קיום הגט בכך שתעשה אשתו משהו, לא יועיל טענת אונס אפילו שאינו שכיח שמחמתו לא עשתה כך וכך, שהרי הוא לא התרצה לתת את הגט, אלא אם יתקיים רצונו⁴³.

אם היא התנתה את קבלת הגט בכך שבעלה יעשה דבר מה כגון שיבא בתוך כך וכך ימים, ולא קיים התנאי וטוען שהגט קיים כיון שנאנס אפילו אונס שאינו שכיח, י"א⁴⁴ שבזמן הזה אינו טענה כיון שמשום חרם דרבינו גרשום אינו יכול לגרשה בעל כרחא והגט בטל, וי"א⁴⁵ שכיון שאם גירשה בכל כרחא בדיעבד הרי זה גירושין אם כן אין טענת אונס מבטלת הגט.

אולם אם פירש בשעת הגירושין תנאי שהוא לטובתה כגון שהיא לא רצתה להתגרש, עד שפי' בשעת גירושין תנאי שיתן לה מאה זוז, ואמר ה"ז גיטך אם אתן לך ק' זוז ואם לא אתן לא יהיה גט⁴⁶. ונאנס אח"כ בקיום התנאי, ולא נתן. לא מהני טענות אונס שתתגרש בנתינה זו⁴⁷.

אם אמר, הרי זה גיטך ע"מ שאם לא אפייס אותך ותתירני לחזור אלי בתוך ל' יום יהא גט. ופייסה ולא נתרצית, הרי זה גט. אף על פי שהוא אונס מבחינתו שהרי פייסה בהרבה פיוסין ולא נתרצית, ואפשר שתתירנה אם היה לו ממון הרבה, והוא אונס שאין לו, בכל זאת הרי זה בכלל אין אונס בגט.

ה. ואסמכתא לא קניא

⁴⁰ ט"ז שם ד

⁴¹ רמ"א שם

⁴² ט"ז שם ה והקשה שדברי הרמ"א סותרים את דברי עצמו בח"מ סי' קע"ו סעיף מ"ח בהג"ה מי שנתפס בדרך אונס דלא שכיח. אולם עיין בח"מ שם שכתב שאע"ג שנחשב לא שכיח לדיני ממונות בגיטין אפילו אונס כזה אינו מבטל את הגט אלא רק אונס שדומה לאכלו ארי או נפל עליו הבית. וכן משמע מהב"ש שם ג

⁴³ ב"ש שם א

⁴⁴ ב"ש שם

⁴⁵ תורת גיטין שם

⁴⁶ ומחמת שלא רצה לעבור על תקנת ר"ג התנה כן.

⁴⁷ אך קודם תקנת ר"ג היה הבעל יכול לומר הא גיטך בלא תנאי כשהגט עדיין בעין בידה דלא גרע מנתן לה הגט לפקדון שיכול לומר לה הא גיטך בלא תנאי כשהגט עדיין בעין בידה, וכשעובר על תנאי הגט פקדון בידה. משא"כ אחר תקנת ר"ג אסור לומר לה בע"כ הא גיטך ואם יבוא לסמוך על נתינה הראשונה אינו גט כיון

שנתבטל התנאי אף שנתבטל מחמת אונס. שם

הלכות הדרף היומי

מסכת נדרים

התחייבות שאדם מקבל על עצמו כלפי חברו, מתוך הנחה מוקדמת שלא יצטרך לבסוף למלא אחר ההתחייבות, כיון שבטוח הוא שיוכל לקיים את התנאי שבאי קיומו תלה את ההתחייבות, כך שאין גמירות דעת בשעת ההתחייבות לקיים את ההתחייבות. הוא הנקרא "אסמכתא"

קנין או התחייבות הנעשה בדרך אסמכתא אינו קונה⁴⁸, ועיקר הטעם שבאסמכתא אינו קונה הוא משום שכל שאינו גומר בדעתו אלא תולה בדבר אחר אם יתקיים או לא יתקיים⁴⁹, הרי אינו מקנה בקנין גמור⁵⁰, ונחלקו הראשונים באיזה אופן חשוב אסמכתא. כדלהלן

⁴⁸ והב"ח בסימן רז (סוף ס"ק מז) הקשה מ"ש אסמכתא מכל דיני תנאי, וגם תנאי בני נד ובני ראובן היה תלוי באם יעברו, ותיירץ בתירוץ שני דכל דין אסמכתא דלא קניא אינו אלא מדרבנן, אבל מדאורייתא ודאי אסמכתא קניא, כשם שערב משתעבד מדאורייתא בלשון אסמכתא (אם לא יפרע הלוח), עיין שם. והש"ך ס"ק יח תמה עליו, וראיתו מדין ערב דחה הש"ך דשאני ערב דבההיא הנאה דסמך עליה גמר ומשתעבד, ובקצה"ח סק"א תמך בדברי הב"ח, והביא בשם המרדכי בפ' שור שנגח שכתב דאסמכתא קונה בהקדש דהא אסמכתא קונה מן התורה כדגמרינן מערב, וערב משתעבד מן התורה כמו שלמדו מקרא דאנכי אערבנו, ומה שנחלקו הפוסקים בפרק כל שעה בישראל שהשכין חמצו לעכו"ם מדין אסמכתא, והרי מן התורה חמצו של ישראל הוא, תירץ הקצה"ח דכיון דמדרבנן אינו קונה אזלינן בתר דרבנן, וכמו שמצינו שקנין דרבנן מועיל לדאורייתא גבי קידושין (עי' פרק א), ועי' משפט שלום. ובמשפט שלום סימן רז סעיף יג ד"ה עוד העלה הביא בשם ספר ארעא דרבנן סימן עא שהביא מדברי רש"י בשבועות דף מז ד"ה משחק בקוביא שכתב גבי אסמכתא שאינו גוזל מדאורייתא, ומשמע דס"ל כהמרדכי, והמשפ"ש הביא מדברי התוס' בסנהדרין דף כד ע"ב ד"ה ואלו שכתבו ג"כ משחק בקוביא אפילו למ"ד אסמכתא לא קניא אינו פסול מדאורייתא, כיון שאינו סבור לעשות איסור, ולפי"ז אפשר שגם רש"י סובר כן, אבל עיקר דין אסמכתא לא קניא היא מדאורייתא. ועיי"ש שהביא מכמה ראשונים דס"ל דאסמכתא אינו קונה מן התורה, ובד"נ כלל א סימן א הביא כמה אחרונים דאסמכתא מדאורייתא קניא, וכתב שלפי"ז במקום שיש פלוגתא אם הוא אסמכתא, הוי ספק בתקנה ואוקמה אדאורייתא דקנה, ואפילו בקרקע לא אזלינן בתר חזקת מרא קמא, ועי' שד"ח כללים מערכת א אות רלב ואות רמז ובפאה"ש שם אות נח.

⁴⁹ ובב"י ח"מ"ט האריך מדברי הפוסקים בתנאים שבגיטין וקידושין כגון אם לא באתי וכדומה, והא הוי אסמכתא, והביא בשם הר"ן דלא אמרינן דין אסמכתא אלא בדבר שיש לומר שהוא צריך לאותו דבר שהתנה ולא גמר ומקני בלא זה, כגון במכירה או הלואה שצריך למעות, וכן כיוצא בזה, אבל בגיטין וקידושין שמדעת עצמו עושה אם אינו גומר לגרש למה הוא עושה ומתנה וסומך שלא יעשה, ולכן לית בהו משום אסמכתא, וכתב הר"ן שלפי"ז גם במתנה אין דין אסמכתא, ומשמע שנחלקו הפוסקים בסברא זו, ועי' במשפ"ש שהביא דיעות הראשונים בזה, ונראה מדבריו דהוי ספיקא דינא אם יש במתנה משום אסמכתא, אבל בב"י כתב שמדברי הרמב"ם וכל הפוסקים נראה שאין חילוק בין מכר ומתנה, בדיני אסמכתא. עי' שעה"מ פ"א מה' מכירה ה"ז שם מסתפק השעה"מ אם תולה הדבר בתנאי דלעבר אם היה או לא היה, אם חשיב אסמכתא, דאפשר כיון דתלוי בלעבר חשיב כמעכשיו, וא"כ תליא בפלוגתא אם מעכשיו מוציא מדין אסמכתא.

⁵⁰ ובדין אסמכתא בעכו"ם, עי' מג"א סימן תמא סק"ב שנחלקו בזה הפוסקים, ובשו"ת חת"ס הנ"ל הסביר דהראב"ד ס"ל דאין דין אסמכתא לעכו"ם, משום שמן התורה אסמכתא קניא, אלא שחכמים תיקנו להפקיע קנין שנעשה שלא ברצון גמור, ובעכו"ם לא תיקנו, והניחו על דין תורה, ולהרמב"ם אפילו אם נאמר דס"ל דאסמכתא לא קניא הוא מדרבנן ובעכו"ם לא תקנו, היינו שישראל מעכו"ם קונה באסמכתא, אבל עכו"ם מישראל אינו קונה, דהשתא מישראל הפקיעו כ"ש מעכו"ם. ועיי"ש מ"ש בדין קנין באסמכתא בדיניהם. ועי' דברי גאונים כלל א סימן א ובמשפ"ש שצינו לכמה אחרונים שדנו בזה, ועי' שד"ח כללים מערכת ג אות נה ס"ק יז, ועי' שו"ת בית יצחק י"ד ח"ב ק"א סימן יב.

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדרף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLl17K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדף היומי

מסכת נדרים

יש אומרים⁵¹ שאם אינו מקנה לו עתה, אלא שהתנה עמו שאם יתקיים התנאי יקנה ואם לא נתקיים לא יקנה, אף על פי שנתקיים התנאי לא קנה משום שזה אסמכתא⁵², ויש אומרים⁵³ שאם אמר שיקנה מעכשיו, מועיל גם באופן זה, ויש אומרים⁵⁴ דמעכשיו אינו מוציא מכלל אסמכתא.

וכן הדין במתחייב לחבירו⁵⁵, אפילו בעדים ובשטר, ותלה הדבר באם יהיה כך או אם תעשה כך אתן לך מנה או אמכור לך בית זה, ואם לא יהיה או לא תעשה לא אתן ולא אמכור, אף על פי שעשה או שהיה הדבר, לא קנה⁵⁶, ויש אומרים⁵⁷ שאין דין אסמכתא אלא בשקונס עצמו.

כל המתחייב עצמו בקנס ותלה הדבר באם יהיה כך או לא יהיה, או באם יעשה כך או לא יעשה, ה"ז אסמכתא, ובין אם נעשה הדבר או לא נעשה פטור מלשלם הקנס.

⁵¹ הרמב"ם (פי"א מה' מכירה ה"א), ומדברי המ"מ שם שסובר בדעת הרמב"ם שהחילוק בין תנאי לאסמכתא, שבתנאי מקנה לו עתה ומחזיקו בחפץ אלא שמתנה תנאי לקיום הקנין, משא"כ באסמכתא אינו מקנה ומחזיקו עתה בחפץ, אלא תולה הקנין בדבר אחר, עיין שם. וגם בב"י סימן רז כתב שטעמו של הרמב"ם דכל שהחזיקו מעכשיו אין בו משום אסמכתא

⁵² שו"ע ונו"ב רז ב

⁵³ שו"ע ונו"ב שם וסעי' יד ועיין פתחי חושן חלק ח פרק כא

⁵⁴ רמ"א שם יד ובנה"מ שם סק"ז כתב שאי אפשר לומר דמעכשיו לחוד לא מהני, דא"כ כל תנאים לא יועילו, ובכל המקומות מצינו תנאים המתקיימים בלשון מעכשיו או על מנת, וע"כ פירש בדעת הרמ"א שלא אמרו דמעכשיו לחוד לא מהני אלא באסמכתא דקנס, כגון אם לא אפרע לך וכיוצא בזה, אבל בתנאים דעלמא ודאי מהני מעכשיו, עיין שם, ועי' שו"ת מהרי"ט סימן ק וסימן רפג.

⁵⁵ שו"ע ונו"ב שם יג

⁵⁶ בפת"ש סימן רז ס"ק יז הביא בשם שו"ת בית אפרים חו"מ סימן לד בעסקי בטוח שמתחייב לשלם שווי הסחורה אם לא תגיע בשלום, שלכאורה חשיב כאסמכתא, ואף על גב דכל ערבות הוי אסמכתא ואפ"ה אמרינן דבההיא הנאה דהימניה גמר ומשתעבד, מ"מ לא דמי, כמ"ש בעה"ת בשם הרמב"ן (מובא בב"י סימן קיג אות ד) דערב לא חשיב אסמכתא גמורה, משא"כ הכא חשיב אסמכתא גמורה, ומ"מ העלה הבי"א דלפי טעם הרמב"ן דלכן לא הוי אסמכתא גמורה משום דהוי כתולה ביד אחרים, א"כ גם חיוב הביטוח עדיף מערב, שהרי אין בידו למנוע האונס, והביא מדברי הריב"ש סימן שח שדעת השואל דחשיב אסמכתא, והריב"ש חשיב דלא הוי אסמכתא מטעם שאין בידו, ואפילו לדעת הפוסקים שאינם מחלקים בדין אסמכתא אם היא בידו או לא, כמ"ש להלן, כתב הבי"א דנדון דידן הוי ממש כדין ערב. ומ"מ נראה שמדינא דמנהג הסוחרים מועיל בחיובי הבטוח, וגם בשו"ת בית אפרים משמע דפשיטא ליה שמצד מנהג הסוחרים חייב, אלא שיצא לדון אם גם מדינא חייב, עיין שם באריכות.

⁵⁷ הבי"ב בסימן רז (בס"ק יח ד"ה ואכתי איכא למידק) הביא בשם שו"ת הרשב"א (ח"א סימן תתלג) שכתב דלא הוי אסמכתא בלשון דאי אלא כשאומר דרך קנס, ומשמע מדבריו דבהנך שהזכיר הרמב"ם לעיל שתלה הקנין באם יהיה או לא יהיה לא חשיב אסמכתא, וכ"כ הבי"ב בשם ספר החנוך מצוה שמג שכתב כן בהדיא, וז"ל שם, שכל שיתנה האדם עם חבירו דרך קנס, כלומר שאם לא יהיה כן יענש בממון כך וכך, זה נקרא אסמכתא, ועי' ארו"ל לעולם דאסמכתא לא קניא, ובלשון אחרת ארו"ל כל דאי לא קני, אבל תנאי שיתנה האדם עם חבירו ויאמר אם תעשה כך אף אני אעשה כך וכך כדרך בני אדם שמתנין בלשון זה, אין זה בכלל אסמכתא חלילה, שא"כ איך נמצא ידינו ורגלינו על כל תנאי ב"א זה עם זה, שכולן בלשון אם הם, ודאי התנאים כאלו א"א בלא"ה, וכתב הבי"ב שדעת החנוך כדעת הרשב"א. ודיעה זו לא הובאה בפוסקים. וגם בשו"ת הרא"ש כלל עא סימן ג כתב כן. ועיין פתחי חושן חלק ח פרק כא הערה ח

הלכות הדף היומי

מסכת נדרים

נדר באסמכתא להקדש או לצדקה חייב⁵⁸.

ו. מי שפרע מקצת חובו והשליש את שטרו ואמר אם אין אני נותן לו מכאן עד ל' יום תן לו שטרו הגיע זמן ולא נתן ... לא יתן

מי שפרע את מקצת חובו⁵⁹ שהיה חייב לחברו, ומסר המלווה את שטרו ביד שלישי, ואמר הלווה לשליש: "אם לא אתן לך את שאר החוב עבור המלווה עד תאריך פלוני, החזר את השטר למלווה ויגבה את כולו, בלי שאנכה ממנו את החלק שפרעתי", אם הגיע הזמן ולא נתן הלווה לשליש את שאר החוב עבור המלווה לא יתן השליש למלווה את השטר⁶⁰, לפי שהתחייבותו של הלווה אינה אלא "אסמכתא", שכן סומך היה בלבו שיוכל לקיים את התנאי, לפרוע את השטר בזמנו ולא יצטרך לקיים את ההתחייבות, לשלם את כל השטר, ויש מפרשים, שלא התכוון הלווה בהתחייבותו אלא כדי שיסמוך המלווה על הבטחתו שיפרע את השטר בזמנו, אבל לא חשב שישלם שנית מה שכבר שילם, כי סבור היה שוודאי יקיים את תנאו, ותנאי כזה שאינו אלא כדי שיסמוך חברו על דבריו נקרא "אסמכתא", והלכה שאסמכתא לא קניא, ולכן לא יתן השליש את השטר למלווה.

**ז. והלכתא אסמכתא קניא והוא דלא אניס והוא דקנו מיניה
בב"ד חשוב**

⁵⁸ רמ"א שם יט

⁵⁹ שו"ע ונו"כ שם יב ונה א

⁶⁰ ואף על פי שהתפיסו ביד שלישי לא מיקרי בא לידו, וכ"כ הרמ"א סוף סעיף יא דהתפסה ביד שלישי לא מיקרי בא לידו, וכתב המ"מ שאם השאיר השטר ביד מלווה ואמר לו שאם לא יפרע לו המותר עד זמן פלוני יהיו המעות שנתן לו בתורת מתנה ויוכל לגבות כל חובו, הוי כבא לידו, ואין בו משום אסמכתא.

הלכות הדף היומי

מסכת נדרים

הרוצה להקנות או להתחייב באופן שיש בו מדינא משום אסמכתא, אינו מועיל במה שיכתוב בשטר דלא כאסמכתא⁶¹, אלא⁶² יקנה לו בפני ב"ד חשוב⁶³, ובוזה מבטל דין אסמכתא וקונה⁶⁴, ויש אומרים שצריך גם שיקנה לו מעכשיו⁶⁵, ויש אומרים שצריך גם להתפס שטרו בב"ד⁶⁶.

אם צוה⁶⁷ המתחייב לכתוב בשטר שקנו ממנו בב"ד חשוב, אף על פי שלא עשה כן ה"ז גמר ומקנה.

עוד תקנה יש למי שרוצה להתחייב או להקנות בדבר שמדינא יש בו משום אסמכתא⁶⁸, והוא עפ"י תקנת חכמי ספרד⁶⁹, והוא שאם ראובן רוצה להתחייב לשמעון באיזה תנאי, מתחייב ראובן בקנין גמור ללא שום תנאי⁷⁰ לתת לשמעון מאה זוז, ואח"כ מתחייב שמעון בקנין מעכשיו שאם יעשה כך או יהיה כך הרי חוב זה מחול לו מעכשיו ואם לא יתקיים התנאי יגבה ממנו מה שהתחייב לו, ויש שנהגו לכתוב שני שטרות גמורים ומשלישים ביד שלישי ואיזה צד שיעבור יתן שני השטרות לשכנגדו⁷¹.

⁶¹ שו"ע ונו"כ שם רז יח, ומה שנוהגים לכתוב בשטרות דלא כאסמכתא ודלא כטופסי שטרי, ע"י בשו"ע סימן מב סעיף י שעי"ז יד בעל השטר על העליונה, וכתב בביאור הגר"א דלא קאי אלא על דלא כטופסי שטרי, והסמ"ע בסימן סא ס"ק יד כתב בשם הטור דהך דלא כטופסי שטרות פירושו שנכתב לגבות בו מיד, ולא שטופס השטרות כך הוא,

⁶² בכנה"ג כתב בשם הראנ"ח דאע"ג דלא כאסמכתא לא מהני, מ"מ אם כתב בשטר שלא אוכל להפטר בשום טענה שבעולם תנאו קיים, ואינו יכול לפטור עצמו בטענת אסמכתא.

⁶³ ברמ"א סימן רז סעיף טו כתב דכל שלשה דבקיאי בדיני אסמכתא מיקרי בב"ד חשוב, ויש אומרים דבעינן בב"ד חשוב שבעיר או המומחה לרבים, ובכנה"ג כתב בשם רש"ל דאפילו בגדול הדור לא סגי בפחות מנ, ועי' משפ"ש.

⁶⁴ שו"ע ונו"כ שם טו, וכתב המרדכי הטעם משום דהוי כהפקר ב"ד.

⁶⁵ רמ"א שם סעיף יד כתב דמעכשיו לחוד לא מהני לסלק אסמכתא, אלא בעינן שיקנו ממנו בב"ד חשוב ומעכשיו, והסמ"ע שם סק"מ תמה דבפוסקים משמע דבב"ד חשוב לחוד סגי, וע"כ כתב דמ"ש הרמ"א לאו דוקא, עיין שם, ועי' בדרישה שהאריך להוכיח כן, אבל הט"ז כתב דאף בב"ד חשוב בעינן גם מעכשיו, וכפשטות דברי הרמ"א, ועי' כנה"ג.

⁶⁶ שו"ע שם סעיף טו ובסימן נה סעיף א, אבל הרמ"א כתב דכל שקנו ממנו בב"ד חשוב מהני אפילו לא התפס, וסיים בשם הרא"ש דהכי נהיגי עלמא.

⁶⁷ רמ"א שם דהודאת בע"ד כמאה עדים דמי (והוסיף שאפילו לא אמר בפירוש אלא צוה לכתוב לו שטר טוב מהני כאילו פירש בהדיא), וכתב הסמ"ע שמלשון הרמ"א משמע שאפילו ידעינן בודאי שלא קנה בב"ד חשוב מהני הודאתו, משום דהו"ל כאילו הודה שגמר ומקנה.

⁶⁸ שו"ע ונו"כ שם מז

⁶⁹ הרמב"ם (פי"א מה' מכירה הי"ח), כשהיו חכמי ספרד רוצים להקנות באסמכתא, כך היו עושין,

⁷⁰ וכתב כנה"מ שצריך לומר בפירוש שמחייב עצמו בלא תנאי ובלא"ה לא מהני, דכיון שדיברו בפירוש קודם הקנין על התנאים שביניהם, אפילו קנו אח"כ בסתם אמרינן דעל תנאי ראשון הקנו

⁷¹ רמ"א שם

הלכות הדרף היומי

מסכת נדרים

המתחייב באסמכתא באופן המועיל, ולא נתקיים התנאי מחמת אונס⁷², כמבואר לעיל בטל ההתחייבות, ודוקא אונס דלא שכיח או שכיח קצת, אבל אונס דשכיח לא מיקרי אונס.

המתחייב באסמכתא ונדר או נשבע או נתן תקיעת כף לקיימו מועיל לחיבו⁷³, ויש אומרים שיכול לישאל על הנדר והשבועה וחזר להיות כאסמכתא, ויש אומרים שאם עשה גם קנין אינו יכול לישאל⁷⁴.

ח. נודרין להרגין ולחרמין ולמוכסין

הנודר⁷⁵ או הנשבע לאנס⁷⁶, אינו נדר ולא שבועה, לפיכך נודרין להרגין ולמוכסין אם הוא מוכס העומד בלא ציווי המלך⁷⁷, או אפילו מוכס עומד בציווי המלך ורוצה ליקח ממנו יותר מקצבתו, יכול לידור או לישבע כדי שיפטר ממנו.

כיצד, אומר לו יאסרו עלי כל פירות שבעולם אם אינו מבית המלך, ליפטר מן ההרג, או אם אין מה שאני מביא מבית המלך כדי ליפטר מן המכס וחושב בלבו יאסרו עלי רק היום, אף על פי שמוציא מפיו סתם, וקיימא לן דברים שבלב אינם דברים, גבי אונס שרי. ובלבד שלא יוציא בפיו דבר שהוא בפירוש נגד מה שבלבו. כגון, שפירש יאסרו כל פירות לעולם, ואיך

⁷² שו"ע סימן רז סעיף טו, כגון שעכבו נהר או חולי (כתב בד"ג כלל ח בשם בית הלל דה"ה אם חלה בנו או אשתו חשיב אונס), ועי' שו"ע סימן כא סעיף א ובסימן נה סעיף א ובנו"כ שם, וכתב בנה"מ דבתקנת חכמי ספרד חייב אפילו נאנס, וכ"כ במשל"מ, שהרי התחייב בלא תנאי, ועי' שו"ת אמרי נועם ח"א סימן יח שדן אם אונס הפסד ממון חשיב אונס, ודן שם מדין אומדנא. ובשו"ע סימן כא משמע שצריך להביא ראיה שהיה אונס, ובשער משפט שם סוף סק"ב כתב שא"צ ראיה לפטור עצמו, ונראה דעכ"פ שבועה צריך, ועי' פרק ב כשלא קיים התנאי באונס אם המעשה קיים, ושם הבאתי מדברי הפוסקים בהא דאונס רחמנא לא חייביה, ופשוט שבמקום שצריך להוציא בטענת אונס, ודאי שאינו יכול כי אם בראיה. וכתב בד"ג כלל פו סימן יא דשוגג לא חשיב כאונס לפטור מממון, וגם אינו נאמן לומר שוגג הייתי, עיין שם, ועיי"ש עוד כמה פרטים בדיני אונס וכן באורחיה"מ כלל מ, ובשו"ת מהרש"ם ח"ב סימן קנז כתב שאומר מותר לא חשיב שוגג בדברים שבין אדם לחבירו, שהיה לו לשאול, אמנם בהמשך דבריו כתב להוכיח דאומר מותר מיקרי שוגג, עיין שם (ומשמע עכ"פ דבשוגג ממש חשיב כאונס, וצ"ע), ועיי"ש שדן במי שהתחייב קנס אם ימכור בשנה זו, ומכר תוך הזמן שיתן הסחורה לאחר הזמן אם חשיב עובר על התנאי, ועי' עוד בדבריו ח"א סימן צח במי שהתחייב שלא למכור מדה מסוימת של יי"ש, ומכר בב' פעמים או בשני כלים.

⁷³ שו"ע שם יט שמתוך חומר הדבר גמר ומקנה.

⁷⁴ עיין פתחי חושן שם הערה ס ביאר את השיטות בזה.

⁷⁵ שו"ע נו"כ יו"ד רלב יד.

⁷⁶ אפילו שבועה שהיא שקר שודאי אינו יכול לקיים שבועתו. ש"ך שם לא.

⁷⁷ דאל"כ אין כאן גזל דדינא דמלכותא דינא ואמאי יבריח המכס. ט"ז שם כד.

הלכות הדף היומי

מסכת נדרים

יחשוב הוא שלא יאסרו רק היום, שבכגון בזה ודאי דברים שבלב אינם דברים מבטלים מה שהוציא מפיו ואף על פי שהוא אנוס⁷⁸.

לפיכך אם משביעהו המושל וגלגל דבריו שהכריחו לומר לעולם, יחשוב כל זמן שאני באימה תחת ממשלתך וכחאי גוונא⁷⁹. וכן אם הכריחו לומר כל ימי חייו יכול לחשוב תנאי אם לא אצטרך לו, ואם יוכל לבטלו בלחש בשפתיו תוך כדי דיבור עדיף טפי, ואפילו לא בקש ממנו ההורג או המוכס שידור והוא נודר לו מעצמו או הוסיף לידור יותר ממה שבקש, כגון שאמר לו אמור קונם שתהנה מאשתך אם אינו כדברך, והוא אומר קונם אשתי ובני נהנים לי, או שביקש ממנו שידור והוא נשבע, אינו כלום, שכל מה שהוא עושה אינו עושה אלא מחמת אונס ולחוק דבריו נגד האנס, וכולם בכלל אונס יחשב.

וכל זה דוקא כשנשבע לו בפיו, או צריך לבטל בלבו באיזה תנאי ודרך שיוכל, שלא יסתור מה שהוציא בפיו. אבל שר או שלטון שצו להחרים על איזה דבר שלא כדין, אין באותו חרם כלום, ואפילו ביטול בלב אינו צריך.

וכל זה לא מיירי אלא כשאפשר לו לעבור על שבועתו ועל נדרו ושלא יודע לגוי האנס, אבל אם אי אפשר לעבור אם לא שיוודע לגוי האנס, אסור מפני חילול השם. ומזה הטעם נענש צדקיה כשעבר על שבועתו לנבוכדנצר אף על פי שהיתה בדרך אונס. מיהו אם הודיע לגוי אחר שיצא מאונסו שהיה לו תנאי בלבו ושלכן יעבור על שבועתו, ליכא למיחש לחילול השם הואיל והיה אנוס מתחלה, שגם הגוי יודע זה, והכל לפי צורך הענין.

מלך או שלטון שצו לישבע להגיד על אחד אם בא על הגויה כדי להענישו, מיקרי שבועת אונס, ויש לבטלה בלבו.

וכן אם ראובן הפקיד ממון ביד שמעון, וצוה המלך או השר להחרים על מי שיוודע ממון של ראובן, אם הגוי רוצה ליקח ממון של ראובן באונס שלא כדין אין בחרם כלום, וכן יוכל הנפקד לישבע שאין לו משל ראובן כלום ובלבד שיבטלנו בלבו, ובלבד שלא יהא חילול השם בדבר וכמו שנתבאר.

⁷⁸ לא עמדתי על דעת רמ"א מאי שנא ממ"ש סעיף ט"ו דכל שהוא באונס יסורין וכ"ש באונס מיתה דאין בנדר ממש וא"צ ביטול בלב וגם כאן פשוט שאם לא ישמע לגזירת השלטון שיש עליו אונס יסורין ומיתה ואין זה דומה לנודר להרגין בו' דההורג ומוכס אינן הורגין אלא חוטפין ממון כמו שכתב ב"י בשם הג"ה מיימון לחלק בדין הנזכר בסעיף ט"ו וכן משמע בתשובת הרא"ש בזה שהביא ב"י. ט"ז שם כז, ובערוך השולחן שם סעיף מג – מה ואין לומר דה"פ דכיון שיכול לקיים בהיתר לגמרי צריך לקיים דלא משמע כן שהרי הש"ס פריך כיון דאמר יאסר איתסרי עליה כמ"ש מבואר דמדינא אסר אם לא יחשוב בלבו היום וכן מבואר מלשון הפוסקים דלעיקובא הוא וקשה למה יש בזה עיכוב כיון שבאונס הוא ומצאתי בריטב"א שכתב וז"ל דנהי דמחמת אונס נדר כיון דעיקרו ממון ולהציל ממנו הוא נודר או נשבע חייב הוא לקיים נדרו או שבועתו אף על גב דהוה באונס וכו' עכ"ל ולפ"ז מחלק בין אונס ממון לאונס הגוף דאונס ממון לא מקרי אונס ודי שהתירו לחשוב בלבו היום כמ"ש אבל קשה דהא כבר נתבאר בש"ע דגם אונס ממון הוה אונס וכמ"ש בסעי' ל"ה וכן הוא ברשב"א וברבי"ש ותשו' הרא"ש וכל הפוסקים ועיי"ש מה שכתב.

⁷⁹ ש"ך שם לב לג

הלכות הדרף היומי

מסכת נדרים

שני יהודים שהכו זה את זה, וגזר השלטון להגיד עדות בחרם ושבועה, אם יעניש המכה יותר מדינו נקרא אונס ואין צריך להגיד. ואם אינן יכולין להישמט וצריכין להגיד, יעידו וישלמו לניזק נזקו, ואל יצילו עצמן בממון חביריהם, דלאו כל כמיניהו דמאי חזית דדמך סומק טפי כו'.